

Prof. dr. Jože Mencinger

SLOVENSKO GOSPODARSTVO MED BEOGRADOM, BRUSLJEM IN WASHINGTONOM

Razpad Jugoslavije in integracijo Slovenije v EU je mogoče pojasniti s teorijo iger. Strategije in rezultati, dejanski ali pričakovani, morejo prav tako razložiti probleme znotraj Evropske unije in njeno širjenje. Zaenkrat so temelji EU in širitve šibki; njena stabilnost sloni na inerciji in stalnem zanemarjanju lastnih pravil, širitev pa omogoča "demokratski deficit". Je globalizacija grožnja Evropski uniji, ali pa more EU nuditi preživetje socialnemu tržnemu gospodarstvu proti tržnemu fundamentalizmu, ostaja negotovo.

Ključne besede: *integracija, EU, globalizacija, teorija iger*

SLOVENIAN ECONOMY BETWEEN BELGRADE, BRUSSELS AND WASHINGTON

The collapse of Yugoslavia and integration of Slovenia into EU can be explained by game theory. Strategies and outcomes, actual or perceived, can also serve as a tool to explain the problems which exist in the European Union, and its enlargement. The pillars of EU and its enlargement are weak; stability is based on inertia and constant neglect of its own rules, while enlargement is enabled by "democratic deficit". Is globalisation a threat to the existence of EU or can EU provide a chance to a social market economy against market fundamentalism remains to be seen.

Key Words: *integration, EU, globalisation, game theory*

1. OD BEOGRADA ...

Naj začnem z letom 1990, torej z združevanjem. Ob zahtevah po osamosvojitvi Slovenije se je takrat še bolj malo razpravljalo o gospodarstvu, če pa že, sta se uveljavljali dve "resnici". Po prvi bi Slovenija po osamosvojitvi kar prek noči postala "bogata in urejena kot Švica", po drugi bi bila osamosvojitvev gospodarski samomor. Pravih razprav o gospodarstvu nove slovenske države ni bilo veliko, kar je razumljivo. Tri takratne alternative: neodvisna Slovenija, konfederacija, ali republika v federaciji so bile, čeprav je "enotno" jugoslovansko gospodarstvo razpadalo, še možne, čeprav ne enako verjetne, zanje relevantna ekonomska vprašanja pa so bila povsem različna. Jugoslavija je kot v enotno gospodarstvo razpadla že v 1990 letu; zvezna država ni bila več sposobna kontrolirati denarne politike, iz rok ji je ušla kontrola nad pobiranjem davkov, ni mogla preprečiti uvajanja carinskih pregrad (v obliki različnih depozitov za plačila med republikami, bojkotov blaga in gospodarskih povezav) in nastajanja različnih gospodarskih sistemov.

Odgovor na vprašanje, zakaj je prišlo do razpada "enotnosti" jugoslovanskega gospodarstva, se zdaj zdi enostaven; razpad naj bi bil stranski rezultat propada socializma in "stoletnih sanj slovenskega naroda po samostojni državi". Takrat so bila mnenja bolj pestra. Kar nekaj jugoslovanskih, predvsem srbskih ekonomistov, je menilo, da je razpad plod zarote; po tej teoriji bi bile gospodarska reforma 1965, Ustava 1974 in amandmaji k slovenski ustavi 1989 samo faze v njenem izvajanju. Mnogo več ekonomistov je sprejemalo "stilizirano činjenico" (Bičanić, 1989), da je do razpada "enotnega" jugoslovanskega gospodarstva pripeljala Ustava 1974. Vendar je mogoče trditi tudi obratno, to je, da je bil razpad z njo odložen, ker je zadržala nekakšno nestabilno ravnotežje (pri katerem odmik od ravnotežnega stanja pomeni, da ni več vrnitve v to stanje) zgrajeno na ostankih ideje o nekonfliktnosti interesov posameznikov, gospodarskih subjektov, družbenih skupin, narodov in republik. Utvaro o nekonfliktnosti interesov, ki jo je Ustava 1974 pripeljala do skrajnosti, so na mikroravni odražali številni instituti

dogovornega socializma (samoupravni sporazumi, družbeni dogovori) v gospodarskih odnosih med republikami pa proklamacije o "bratstvu i jedinstvu".

Za ekonomista so takratne zahteve po "suverenosti slovenskega naroda" odražale predvsem skrb za ohranitev čim večje količine potrošniške suverenosti povprečnega Slovenca. "Suverenost slovenskega naroda" naj bi preprečila, da bi se s centralizacijo odločanja in odlivom dela narodnega dohodka zmanjšal njegov realni dohodek. Podobno je bilo na drugi strani z zahtevami po krepitvi "bratstva i jedinstva". Šlo je za poskuse centralizacije makroupravljanja, ki naj bi preprečila zmanjšanje količine potrošniške suverenosti povprečnega "Jugoslovana". Povsem razumljivo je, da je bilo nasprotovanje "bratstvu i jedinstvu" največje v Sloveniji, skrb za "bratstvo i jedinstvo" pa največja v vojaški hierarhiji, saj bi bila potrošniška suverenost članov vojaške hierarhije ob razpadu Jugoslavije najbolj ogrožena.

Odnose med republikami pred razpadom Jugoslavije dobro ponazarjajo odnosi iz teorije iger; izbira med kooperativno in individualno igro, ko se presoja strategije, ter po rezultatih za igre s pozitivno vsoto, ničelno ali negativno vsoto. Pri prvi lahko vsak od igralcev pridobi, pri igri z ničelno vsoto je skupen rezultat enak, korist enega prinaša izgubo drugemu, pri igri z negativno vsoto pa vsi sodelujoči izgubljajo. V Jugoslaviji so se posamezne republike znašle v položaju igralca, ki meni, da bi bil na boljšem, če bi igral sam, kot pa je, če igra z drugimi, in ki ga je težko prepričati, da se mu kooperativna igra splača. Obenem je igralec še dodatno prepričan, da sam igra kooperativno drugi pa ne, in da gre pravzaprav za igro brez rabsodnika in brez trdnih pravil. Dejanske možnosti za nadaljevanje kooperativne igre so bile majhne. Manjkale so skupne vrednote in občutek pripadnosti. Zato prostovoljna podreditev negotovim pravilom iz dveh razlogov ni bila mogoča. Prvi razlog je bilo nezaupanje, drugi pa, da so se pravila, ki bi jih igralci hoteli sprejeti, zelo razlikovala. Vrnitev v nestabilno ravnotežje bi mogli zato, toda le kratkoročno, vsiliti tisti, ki bi od tega pričakovali koristi, torej nekateri manj razviti deli države in vojaška hierarhija. Edina možnost za trajnejšo ohranitev kooperativne

igre pa je bilo zmanjšanje števila pravil, oziroma decentralizacija makroupravljanja, ki bi se navezala na konfederacijo, ko bi se konfederalne enote sporazumele o področjih gospodarskega makroupravljanja, ki bi ga prepustile zvezni oblasti.

2. DO BRUSLJA

Čeprav je bilo lažje in hitrejšo priključevanje Evropski uniji med najpomembnejšimi gospodarskimi argumenti za osamosvojitve Slovenije (drugi trije so bili možnost ustvariti "normalen" gospodarski sistem, imeti slovenskemu gospodarstvu primerno gospodarsko politiko in zmanjšati negotovost), pa je mnogo elementov razdruževanja relevantnih tudi pri presoji združevanju oziroma povezovanju v EU. Tudi tokrat gre za nekakšen "izhod v sili", kar je bila tudi osamosvojitve pred desetletjem in še prej združitev v državo SHS pred dobrimi osmimi desetletji.

Tudi odnose med državami EU in še bolj med državami EU na eni in kandidatki za članstvo na drugi strani ponazarjajo odnosi iz teorije iger. Tudi znotraj EU imamo opraviti z izbiro med kooperativno in individualno igro, tudi tam je posamezna država igralec, ki ne zaupa drugim in ki meni, da bi bil na boljšem, če bi igral sam kot z drugimi, ki ga je težko prepričati, da se mu kooperativna igra splača, posebno še, ker meni, da sam igra kooperativno, drugi pa ne. Zdi se, da je tako tudi s skupnimi evropskimi vrednotami, zaenkrat jih ni; morda je edina skupna skrb zadržati zdajšnjo potrošniško suverenost povprečnega "Evropejca". Zato so temelji obstoja EU in njene širitve šibki. **Inercija**, ki se morda najbolj kaže pri nesposobnosti opustitve nesmiselne skupne kmetijske politike, in **sposobnost neupoštevanja lastnih pravil**, ki se kaže pri včlanjevanju držav v Evropsko denarno unijo, in **ustvarjanje novih pravil in institucij** so žal daleč najpomembnejše sestavine stabilnosti EU. Ali morejo te sestavine pripeljati tudi do **socialne kohezije**, ki je temelj trajne skupnosti? Morda. Na to vsaj računajo mnogi evropski politiki. Vendar

tudi dezintegracije EU, čeprav se zdi zdaj povsem neverjetna, ni mogoče povsem izključiti, saj dejanske in še bolj imaginarne koristi dezintegracije postajajo mnogim privlačne (Matzner, 2000).

Podobno je s širitvijo. Tisto, kar imenujejo **“demokratski deficit”**, torej odločanje birokratov brez sodelovanja državljanov, je žal tudi temelj širitve EU. Očitno je namreč, da bi kakršnokoli plebiscitno izjavljanje za širitev EU državljanov v njenih zdajšnjih mejah hkrati pomenilo tudi konec njene širitve; skrb pred zmanjšanjem (dejanskim ali namišljenim) potrošniške suverenosti državljanov EU prav gotovo odvrča od njene širitve.

Ob najbolj značilnih razpravah o vključevanju Slovenije in drugih kandidatov v EU, ki so se po zadnjih razočaranjih okrepile, je mogoče reči le, da je bilo vse, kar se zdaj dogaja, jasno že pred desetletjem. Skoraj desetletje je bilo napovedovanje zdajšnjih dogajanj označeno z zavržnim “evroskepticizmom”, čeprav je šlo le za nekaj samoumevnih ugotovitev, ki so izhajale iz številnih o gospodarski moči obeh strani in o možnostih povečanja trgovine, ter iz strukture proračuna EU, obremenjenega z nesmiselno skupno kmetijsko politiko, in velikosti subvencij, ki bi jih ob pravih veljavnih v EU morale pridobiti nove članice EU. Na kratko. Navdušenje po lahkotni politični obljubi o zgodovinski priložnosti po padcu berlinskega zidu, je hitro splahnelo, ko se je začelo preračunavanje stroškov in koristi zdajšnjih članic EU. Vse, kar je bilo mogoče dobiti v nekdanjih socialističnih gospodarstvih Vzhodne Evrope, so članice EU v procesu tranzicije in pridružitvenih pogajanj z liberalizacija trgovine in kapitalskih tokov ter s tujemu kapitalu naklonjenimi privatizacijami, že pridobile. Ostali so stroški v obliki subvencij ter povečana konkurenca produktov in dela na njihovih trgih. Obotavljanje, izmišljanje novih pravil, nesprijemljivo pogojevanje in nedoločena merila za presojo “pripravljenosti” kandidatov so zato normalno ravnanje s strani EU. Kandidatke, ki so desetletje svojega razvoja podrejale enemu samemu cilju, vstopu v EU (in NATO), so se zaradi nesimetrije moči znašle v povsem podrejenem položaju (v kakršnem so pravzaprav bile že od začetka, le da so politiki v njih zavestno ali nezavestno zavajali

prebivalstvo) "vzemi ali pusti". Večini kandidatki, tudi Sloveniji, po desetih letih ne kaže drugega, kot "vzeti", pa čeprav postaja jasno, da zdaj le "vrednote članstva močno presegajo gospodarske interese in materialne koristi", oziroma stroške vključevanja. Vključitev v EU obravnavati kot "zasilni izhod" najbrž ni najboljša popotnica vsestranskemu povezovanju, vendar je realistična. Polnopravno članstvo vsaj delno preprečuje, da bi plačevali račune za gospodarske spore med EU in ZDA.

Kakšen in kolikšen je vpliv morebitnega federalizma oziroma konfederalizma EU na gospodarsko učinkovitost in blaginjo v posameznih (kon)federalnih državah, ni mogoče reči vnaprej ali ugotoviti empirično, saj je množica za učinkovitost in blaginjo relevantnih faktorjev prevelika, število (kon)federacij pa premajhno. Tudi teorija na to ne daje določnega odgovora. Različnost preferenc prebivalstva govori za decentralizacijo upravljanja predvsem na področjih, ki močno vplivajo na povpraševanje, medtem ko faktorji na strani ponudbe govorijo za večjo centralizacijo. To v veliki meri določa, kakšna naj bi bila delitev ekonomsko-političnih pristojnosti v (kon)federalni državi, pri tem pa je dejanska delitev pristojnosti bolj ali manj stvar politične arbitraže (Raynauld, 1984).

Skrb za svobodno gibanje blaga, dela in kapitala med državami konfederacije, skupen denar in skupna zaščitna politika so običajne naloge, ki naj bi jih opravljala zvezna oblast. Če in kako, je seveda stvar dogovora med članicami, ki pa bi se morale najprej sporazumeti o tem, kaj pomeni "enotnost". Ta pojem namreč povsem nedvoumno vsebuje le prepoved preprečevanja tokov blaga, dela in kapitala. To je najstarejši element "enotnosti" trga in edini, ki je nesporno in že dolgo sprejet v teoriji (Hayek, 1949). Vse druge oblike "enotnosti" so sekundarne in za obstoj konfederacije niso nujne; kakršenkoli sporazum o drugih "enotnostih" je brez temeljnega tudi nesmiseln.

Skupen denar, denarni sistem in denarna politika je po zagotovitvi nemotenega pretoka blaga, dela in kapitala najmanj sporno področje, ki ga je mogoče, ne pa nujno, prepustiti zvezi. Seveda le v primeru, če se denarna politika res omejuje na urejanje količine denarja v obtoku in ne na njegovo regionalno usmerjanje. Velike razlike v stopnji razvitosti

posameznih članic in s tem tudi velike razlike v preferencah prebivalstva zahtevajo decentraliziran fiskalni sistem in politiko. Pri tem pa je nujno razlikovati med posrednimi davki, kot je davek na dodano vrednost, in neposrednimi davki, kot so dohodnina in davek na dobiček. Medtem ko so posredni davki po svojih značilnostih vsaj navidez regionalno nevtralni, pa to nikakor ne morejo biti neposredni davki. Pristanek na pristojnosti zvezne vlade na področje posrednih davkov je tako skrajna še sprejemljiva točka; če bi se pristojnosti zvezne vlade razširile prek te točke, moremo govoriti le še o unitarni državi. Prav zato bo razmerje med centralizirano denarno politico in decentralizirano fiskalno politico verjetno nejtežje področje vsklajevanja znotraj EU.

Slovenija je vseskozi ponavljala, da je mnogo boljše od ostalih kandidatk "pripravljena" na polnopravno članstvo v EU; za takšno ugotovitev povsem zadošča primerjava bruto domačega produkta na prebivalca; ta je v Sloveniji izrazito višji kot v katerikoli drugi kandidatki iz vzhodne ter srednje Evrope. Pomembna je tudi podobnost delovanja gospodarskega mehanizma, ki ga sestavljajo povezave med različnimi makro gospodarskimi agregati; ta ni v vseh gospodarstvih enak, v vsakem gospodarstvu pa se tudi neprestano spreminja. Tako, naprimer, ni mogoče pričakovati, da bodo učinki enake fiskalne politike v Sloveniji in na Poljskem enaki, saj je slovensko gospodarstvo zaradi svoje velikosti (majhnosti) nujno mnogo bolj odprto kot poljsko, kar bolj kot v poljskem zmanjšuje zmanjšuje multiplikatorske učinke fiskalnih izdatkov. Prav tako je samoumevno, da proračunski primanjkljaj deluje povsem drugače v času polne izkoriščenosti kapacitet kot pa v času recesije in njihove neizkoriščenosti. Normalno je tudi, da so povezave med makroagregati bolj podobne v deželah s podobnim gospodarskim sistemom, velikostjo, strukturo in razvitostjo, in manj, če se omenjene značilnosti gospodarstev močno razlikujejo. Tudi učinki ukrepov gospodarske politike na posamezne dele so odvisni predvsem od njihovih značilnosti, ki se kažejo v gibanju gospodarskih makroagregatov in njihovi medsebojni povezanosti.

**Inflacija, rast, javnofinančni in tekoči primanjkljaj v Sloveniji,
kandidatkah za EU in članicah EMU**

	Inflacija	Javnofinančni primanjkljaj	Tekoči Primanjkljaj	Gospodarska rast
Slovenija	13.03	0.77	0.51	4.01
Kandidatke	15.86	2.98	4.14	3.58
Članice EMU	3.89	3.46	0.13	2.07

Inflacija, rast, javnofinančni in tekoči primanjkljaj

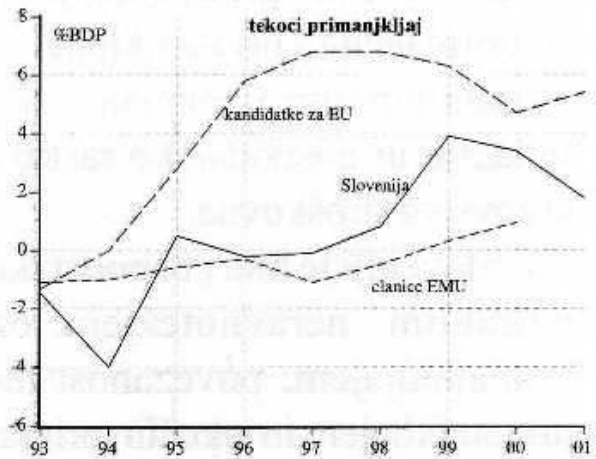
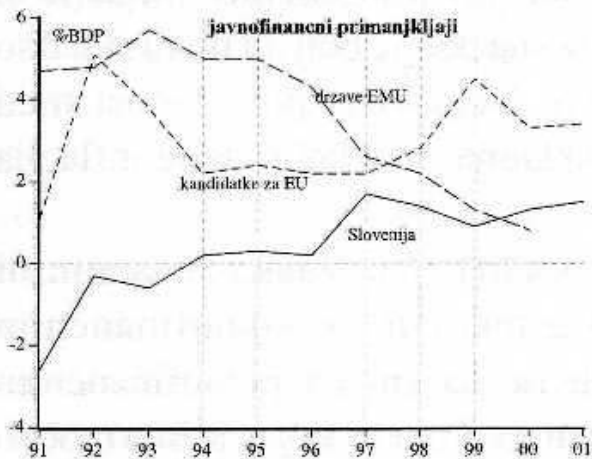
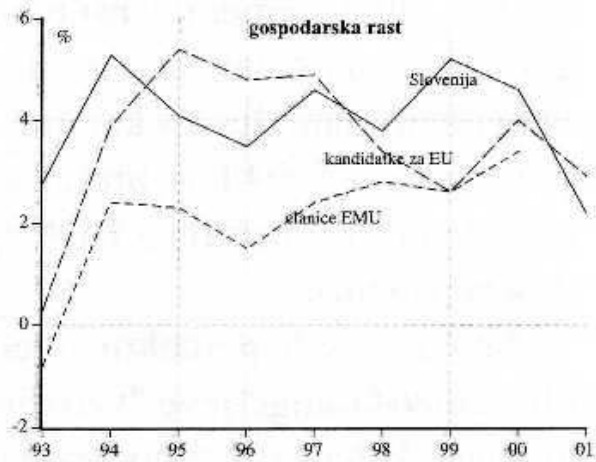
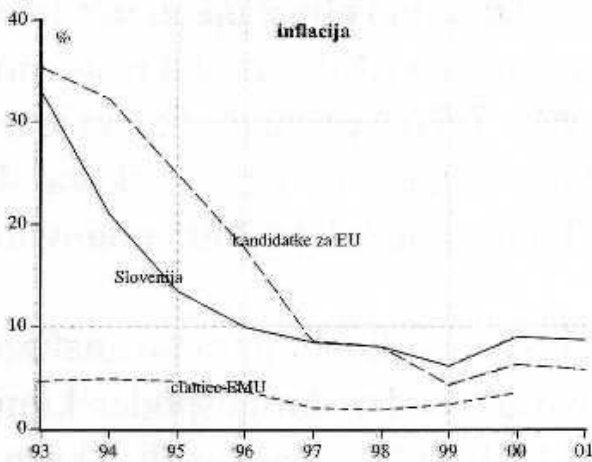

Tabela in Slika kažeta, da je Slovenija v opazovanem razdobju imela najhitrejšo povprečno gospodarsko rast, daleč najnižji javnofinančni primanjkljaj, s povprečjem članic EMU primerljiv tekoči primanjkljaj

(te so imle presežek) in s povprečjem kandidatk za EU primerljivo inflacijo.

Gospodarska rast v Sloveniji je bila po “transformacijski depresiji” to je po 1993.letu višja in bolj enakomerna kot v kandidatkah za EU in članicah EMU, inflacija pa se je gibala približno tako kot v kandidatkah za EU in je po 1999. letu celo nekoliko višja od njihovega povprečja. Vseskozi je seveda bistveno presegala inflacijo v EMU. Javnofinančni saldo se je iz presežka (ta je na sliki prikazan kot negativen primanjkljaj) v 1995. letu spremenil v primanjkljaj, ki se trendno povečuje in je v letu 2000 presegel povprečen primanjkljaj v članicah EMU, a ostal bistveno nižji od primanjkljaja v kandidatkah za EU. Tekoči primanjkljaj, ki je iz presežka do 1994.leta prešel v izravnano bilanco in 1999 v skoraj 4 odstoten (v primerjavi z BDP) primanjkljaj, se je v letu 2001 ponovno močno zmanjšal.

Majhno število podatkov onemogoča resnejšo ekonometrično analizo ali analizo Grangerjeve “vzročnosti” povezav med makrogospodarskimi agregati, ki kažejo gospodarski mehanizem. Enostavnejša analiza kaže, da je bila v članicah EMU povezanost med gospodarsko rastjo in javnofinančnim primanjkljajem negativna, povezanosta med inflacijo in javnofinančnim primanjkljajem pa pozitivna, kar je bolj ali manj skladno s tradicionalno učbeniško ekonomiko. Negativna povezanost med inflacijo in gospodarsko rastjo pa je skladna z razlago, da je inflacija predvsem stroškovna.

V Sloveniji je bila gospodarska rast povsem nepovezana z zunanjim ali notranjim neravnotežjem, oziroma z tekočim in javnofinančnim primanjkljajem; povezanost med inflacijo na eni ter javnofinančnim primanjkljajem in tekočim primanjkljajem na drugi strani pa je bila močno negativna; drugačna kot v EMU je bila tudi povezanost med javnofinančnim in tekočim primanjkljajem; v Sloveniji pozitivna, v članicah EMU negativna. Razlike v povezavah, ki odražajo mehanizem delovanja gospodarstva, implicirajo, da je bila Slovenija v preteklem desetletju v

razdobju ustvarjanja "normalnih" učbeniških makroekonomskih povezav.

V skupini kandidatk za EU je bila povezanost med rastjo in inflacijo negativna, a nesignifikantna, med rastjo in javnofinančnim primanjkljajem močno negativna, med rastjo in tekočim primanjkljajem pozitivna, med inflacijo in tekočim primanjkljajem pa negativna. Oboje, negativna povezanost med inflacijo in tekočim primanjkljajem ter pozitivna povezanost med gospodarsko rastjo in tekočim primanjkljajem potrjujeta rezultate analiz, po katerih je uspešnost tranzicijskih držav vse bolj odvisna od tujih prihrankov.

3. IN WASHINGTONA

Globalizacija sodi med najbolj radikalne oblike vsestranskega povezovanja, ki ni samo gospodarsko, saj sega na vsa področja življenja z nepredvidljivimi socialnimi, kulturnimi, političnimi, ekološkimi, in pravnimi posledicami; tudi globalni kriminal in terorizem sta njeni sestavini. Gospodarsko globalizacija pomeni dostop do dela, kapitala in surovin na vseh trgih ter produkcijo za vse trge sveta. To naj bi prineslo alokacijsko učinkovitost, zmanjšalo transakcijske stroške in povečalo trgovino, kar naj bi koristilo vsem. Njen teoretičen temelj je neoklasična ekonomska misel s poudarjanjem koristnosti trga, konkurence in popolnega prilagajanja gospodarskih subjektov cenam in zahtevam svetovnega trga ter škodljivosti vsega, kar je temu napoti.

Konec prejšnjega stoletja je ob propadu socialističnega gospodarskega sistema prišlo do izrazite prevlade ameriškega modela "čistega tržnega gospodarstva". Prišli naj bi do "konca zgodovine" in do večno veljavnega globalnega gospodarskega sistema. Ta temelji na neoklasičnem gospodarskem maksimandu: "shareholder value". Po njem je edini cilj gospodarjenja podjetij povečanje dobičkov in/ali vrednosti kapitala njihovih delničarjev. Sprejem tega maksimanda na globalni ravni naj bi podjetja prisilil v dramatično povečanje učinkovitosti, kar naj bi koristilo vsem; potrošnikom, lastnikom in zaposlenim, revnim in bogatim,

omogočilo izenačevanje dohodkov med razvitimi in nerazvitimi, povečalo zaposlenost in življenjsko raven ter zmanjševalo provincializem, rasizem in nevednost.

Globalna konkurenca naj bi bila tudi primerna alternativa poseganju držav na vseh drugih področjih; trg in konkurenca naj bi urejali zdravstvo, šolstvo, socialno varnost. Zato je s "shareholder value" na mikroekonomski ravni na makroekonomski ravni skladen monetarizem ter odklanjanje fiskalne politike in posegov države v gospodarstvo. Tokovi kapitala na svetovnih finančnih trgih so ključno gibal globalizacije; kapital se giblje po svetu malone brez preprek; dnevna velikost pretoka presega letni domači bruto produkt Nemčije. Vse prepreke kapitalskim tokovom se proglašajo za gospodarsko škodljive in zahodni demokraciji sovražne, čeprav v deželah, odkoder se kapital umakne, za seboj pušča gospodarsko in socialno upostošenje.

"Shareholder value" maksimand pa naj bi ne bil le temelj učinkovitosti podjetij, gospodarske rasti in novih priložnosti za zaposlovanje, bil naj bi nekakšna magična rešitev tudi za vse druge probleme, kot je na primer zagotovitev pokojnin brez medgeneracijskega finansiranja. Maksimand zmanjšuje pomen države blaginje in solidarnost s preprečevanjem transferov, sindikate, ki postajajo nemočni in odvečni, krči pravice delavcev; delavci pa spreminjajo v dninarje oziroma nekakšen reprodukcijski material, ki ga vzameš, kolikor ga kdaj rabiš in po najnižji ceni, po kateri ga moreš dobiti.

Kritiki in skeptiki opozarjajo na "globalizacijsko past" (Martin, Schumann, 1997), so oprezní pri presoji povečanja učinkovitosti in poudarjajo negativne socialne učinke, predvsem razslojevanje znotraj dežel in povečevanje razlik med deželami.. Kratkoročno se neprestano "povečevanje" učinkovitosti podjetij, ki naj bi omogočilo njihovo preživetje v konkurenčnem boju, ki ga ustvarjajo sama, kaže v neusmiljeni borbi za tržne deleže, v prevzemih in združevanjih. Konkurenčni boj se vse bolj pretvarja v nekakšen "gospodarski kanibalizem" na ravni posameznih narodnih gospodarstev in na globalni ravni. Prenos

proizvodnje v svet, kjer je mogoče dobiti delavca za manj kot dolar dnevno, ustvarja brezposelnost v razvitem svetu, mezde v nerazvitem pa ostajajo mizerne, v njih se kopiči revščina in sovraštvo. Dvome v smotnost in trajnost takšne ureditve zavračajo kot nekakšen ludizem, čeprav že harmonizacija produktov, združevanja in prevzemi podjetij zastavljajo vsaj eno vprašanje. Kaj bo ostalo od tržnega gospodarstva, ko bo na trgu ostal en ali nekaj producentov harmoniziranih produktov, ki tekmujejo samo z zmanjševanjem stroškov dela? Vero v trajnost "shareholder value" paradigme, monetarizma in globalizacije je nekoliko omajalo hitro padanje borznih indeksov "nove" in tudi "stare ekonomije" v preteklem in letošnjem letu, ki je prepolovilo borzno "bogastvo".

V drugi polovici devetdesetih je ob takrat že desetletje hitrejši rasti ameriškega gospodarstva in nebrzdani rasti "bogastva" na Wall Streetu model "čistega" kapitalizma postal privlačen tudi za države kontinentalne Evrope. Ekonomisti so se oprijeli razlage, da delo in kapital na najbolj učinkovit način usmerja svetovni trg dela in kapitala, pravilnost takšne teze pa so dokazovali z višjo gospodarsko rastjo in nižjo brezposelnostjo v ZDA kot v Evropi. Pri tem so povsem spregledali veliko zmanjšanje deleža plač v bruto domačem produktu in 15 odstotno realno zmanjšanje povprečne plače v ZDA med 1973 in 1999. Prejšnja dolgotrajna uspešnost drugačnih modelov kapitalizma, naprimer japonskega modela doživljenjske zaposlenosti, ki je v razdobju 1950-2000 omogočal povprečno 5.2 odstotno letno gospodarsko rast, ali evropskega modela socialnega partnerstva s povprečno 3.3 odstotno rastjo je bila hitro pozabljena, čeprav je bila v enakem petdesetletnem razdobju gospodarska rast v ZDA samo 1.7 odstotna (Turner, 2001). Rigidnost trga dela, ki je napoti maksimiranju dobička ali povečevanju vrednosti kapitala delničarjev, je bila sprejeta kar kot samoumevna razlaga za zaostajanje Evrope in Japonske v zadnjem desetletju, čeprav je mogoče najti vrsto drugih razlogov za njuno nižjo gospodarsko rast in višjo brezposelnost.

Prav sprejem "share holder value" in odrinjenje na stran "stake holder

value" maximanda, torej sprejem liberalnega tržnega gospodarstva na račun socialnega tržnega gospodarstva, da bi mogla tekmovati v nekakšni globalni gospodarski dirki z ZDA, more postati usodno tudi za bodočnost EU. Vseeno gre končati z optimizmom. Morda pa je EU kljub šibkim temeljem dovolj trdna, da bo enako pripadla vsem njenim članicam in vsem državljanom in ne samo uradnikom. Če istočasno ne bo postala trdnjava bogatih, ki bodo s shengenskimi mejami ščitili svojo potrošniško suverenost, more postati prava rešitev za uveljavitev socialno tržnega gospodarstva in rešitev pred posledicami tržnega fundamentalizma. V tem primeru bodo vrednote članstva res presegle neposredne gospodarske interese in materialne koristi.

Citirana dela:

Bičanić, I.: Jedinstvo jugoslavenskog gospodarstva, Kulturni radnik Zagreb, 3/1989, 1-16;

Hayek, F.: The Economic Conditions of Interstate Federalisms, Individualism and Economic Order, London 1949;

Matzner, E.: Monopolar World Order, Savaria University Press, 2000;

Martin, H.P in Schumann H.: Pasti globalizacije – napad na demokracijo in blaginjo, Libri, 1997;

Raynauld, A.: Canadian Federation, Canadian Journal of Economics, 4/1984, 635-653;

Turner A.: Model Behaviour, WorldLink, May/June 2001, 20-27.
